

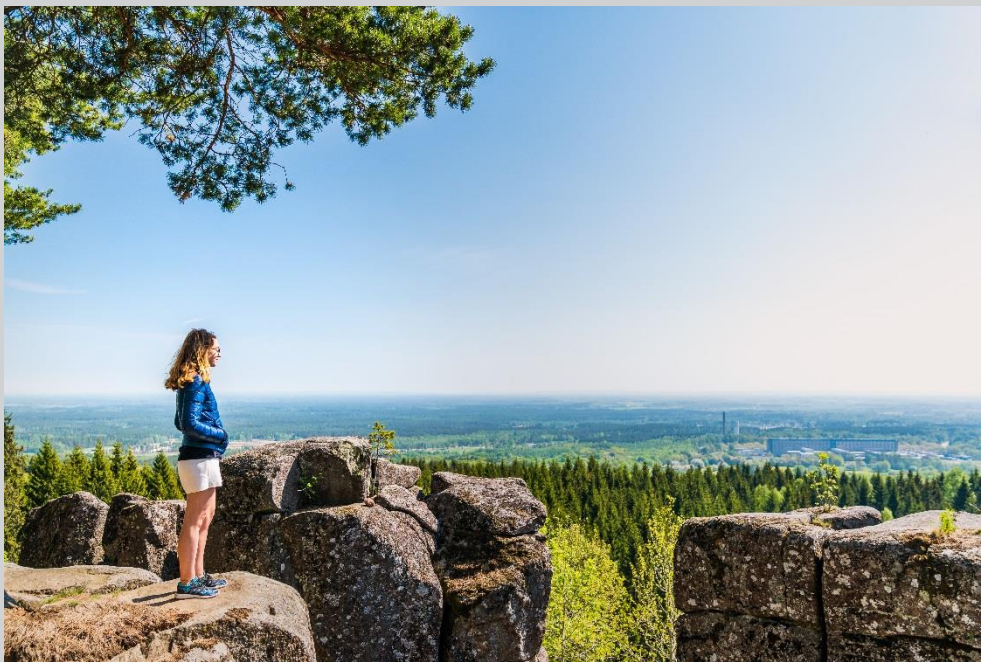

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

En sammanfattad version

Friluftsliv i översiktsplaner

- Hur viktigt är friluftslivet i kommunernas översiktsplanering?

Inledning

Det här är en sammanfattning av den studie som Simon Rasmussen genomförde som praktikarbete vid Länsstyrelsen hösten 2016, "Friluftslivets omfattning i kommunala översiktsplaner – En fallstudie av Västra Götalands län med utgångspunkt i riksdagens friluftsmål". Syftet med studien var att se hur och i vilken omfattning länets kommuner tar hänsyn till friluftslivsmålen i sin översiktliga planering (ÖP). Arbetet gjordes som en del av författarens utbildning vid Avdelningen för kulturgeografi, Göteborgs Universitet. Författaren är ensam ansvarig för eventuella ståndpunkter i rapporten och ska inte ses som Länsstyrelsens ställningstagande.

Friluftslivet har idag ingen självklar plats på den politiska dagordningen och även inom samhällsplaneringen är friluftslivets ställning oklar. Det är tydligt att det behövs ökade insatser för att främja friluftsliv inom kommunal planering. Om kommunerna ska ta större ansvar för friluftsliv krävs metoder för att få med mer om friluftsliv i den fysiska planeringen. En bra start är att ta med riksdagens tio friluftsmål, som fångar in olika aspekter av friluftsliv, i det kommunala planeringsarbetet. Översiktsplaner uppmärksammas som ett planeringsverktyg för att främja friluftslivets utveckling.

Forskning visar att kommuner med lågt invånarantal verkar ha begränsat med resurser till friluftsfrågor. Kommuner med liten andel grönyta har sällan mer än en tjänsteman för friluftsliv, trots att de har större behov av att bevaka friluftslivets intressen. Kommuner i områden med mindre tillgång till allemansrättslig mark är mer angelägna att skydda grönytor och grönområden. Friluftsliv och naturrekreation uppmärksammas i regel mer i yngre översiktsplaner.

Det finns många anledningar att värna och utveckla friluftslivet. En bred skara människor får ta del av bland annat bättre folkhälsa, livskvalitet, betydelsefull fritidssysselsättning, personlig utveckling, grupputveckling, pedagogik, naturkunskap, nationell identitet, engagemang och förståelse för naturen. Kan det finnas en baksida då? Ibland medför utövandet av friluftsliv negativa effekter på miljön såsom nedskräpning, utsläpp och slitage på naturmiljöer. Dessa går inte att helt undvika utan pekar istället på ett behov av planering och förebyggande strategier för att påverkan ska bli så liten som möjligt.

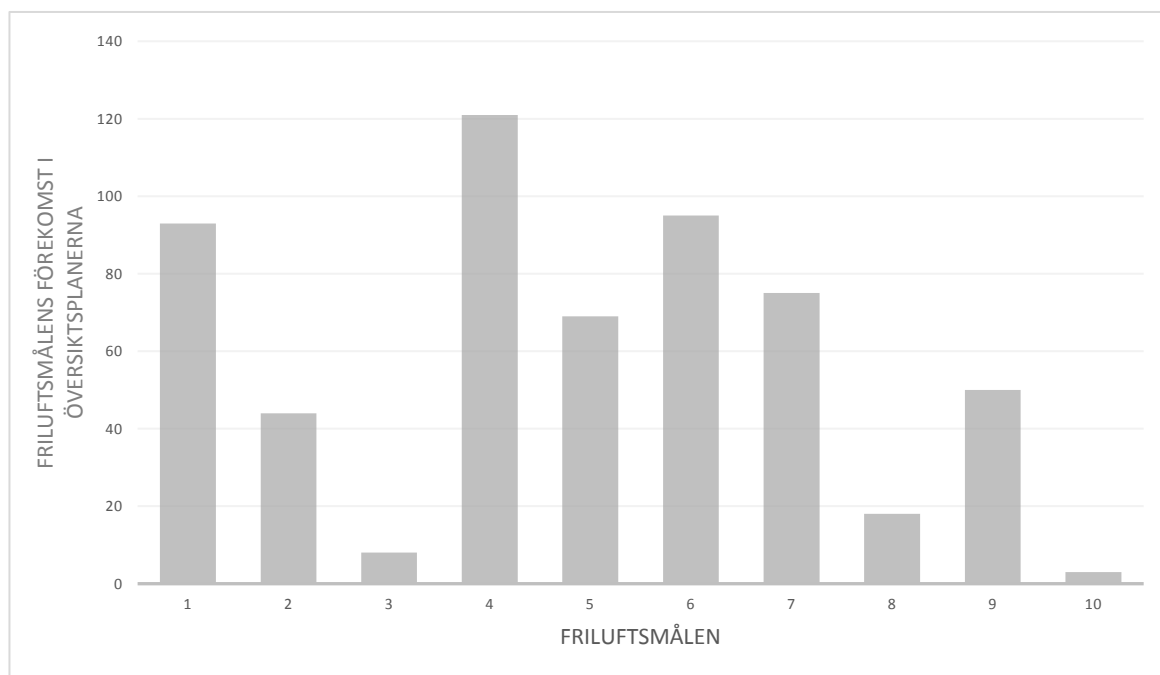
Foto: Jesper Anhedde

Friluftsmålen förekomst i översiktsplaner

Alla kommuner i Västra Götalands län berör friluftsliv mer eller mindre i sina översiktsplaner. Däremot skiljer sig strukturen på översiktsplanerna avsevärt när det kommer till friluftsliv. En klar majoritet av kommunerna har begreppet friluftsliv som innehåll i sina planer, men endast ett fåtal har friluftsliv indelat i egna kapitel eller kapitel delade med andra ämnen.

Omfattningen av friluftsliv i översiktsplanerna i länet varierar väldigt mellan kommunerna och mellan målen.

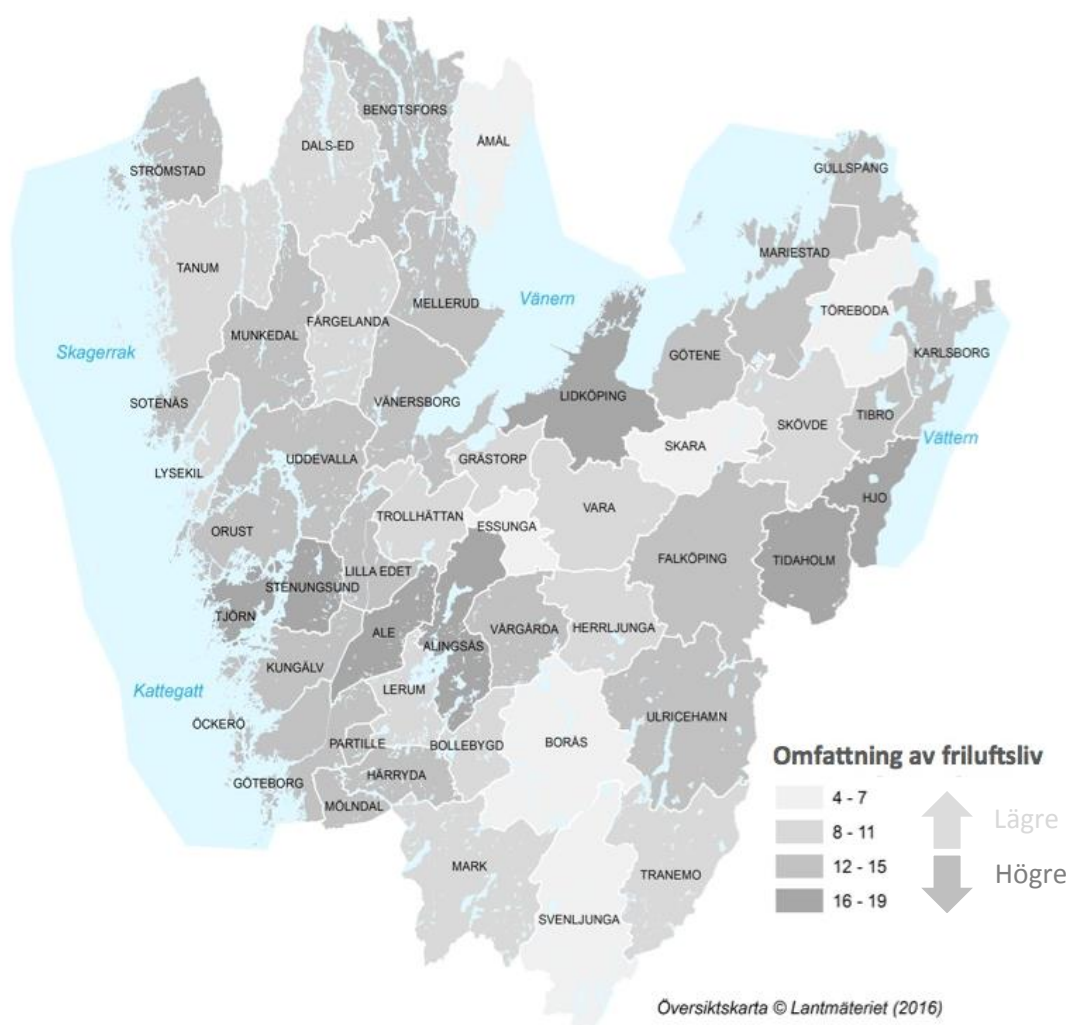
Målen som behandlar ämnen som tillgänglighet (mål 1), tillgång (mål 4), och skydd av kultur-, natur- och friluftslivs-områden (mål 7) samt tätorts- nära natur (mål 5) är de som är mest förekommande, tillsammans med håll-bar regional tillväxt och landsbygds- utveckling (mål 6). Starkt engagemang för friluftslivet respektive friluftsliv för god hälsa (mål 2 och 9) omnämns ofta, medan allemansrätten, ett rikt friluftsliv i skolan och god kunskap om friluftslivet (mål 3, 8 och 10) knappt nämns alls.

Diagrammet redovisar i vilken grad de olika friluftsmålen nämns i länets översiktsplaner.

I kartan har förekomsten av alla mål slagits ihop så att man ser den totala omfattningen av hur friluftsliv behandlas i varje kommun. Det ska förtydligas att poängen endast är till för att få en ungefärlig bild av hur mycket målen berörs i översiktsplanerna och är inte en indikation på hur kommunerna jobbar med friluftsliv generellt. Analysen visar att resultaten varierar rumsligt över Västra

Götalands län. De kommuner som fått lägst poäng är de som inte har någon kust vid hav eller större sjöar. Undantaget är Åmål som gränsar till Vänern. Tittar vi på den näst lägsta poänggruppen kan det konstateras att tre av elva ur den gruppen ligger vid kusten. Nästan hälften av kommunerna hamnar relativt högt och 10 av 49 stycken hamnar i den högsta gruppen.

Figuren visar länet med dess kommuner och i vilken omfattning respektive kommun väger in friluftsmålen i översiktsplanerna.

Mål 1 - Tillgänglig natur för alla

Tillgången till natur är en förutsättning för friluftsliv och ett inkluderande friluftsliv är något som alla medborgare kan ta del av. Att skapa tillgänglighet genom förbättrad infrastruktur är framförallt kommunens ansvar. Den svenska naturen kan för många vara svår-tillgänglig och det gäller inte minst för personer med funktionsvariationer. De riskerar därmed bli utestängda från möjligheten att utöva friluftsliv som kan bidra till ökad livskvalité för många. Inom översiktsplanering är tillgänglighet prioriterat i områden för friluftsliv.

Mål 1 i länets översiktsplaner

Samtliga kommuners översiktsplaner i länet uppmärksammar fysisk tillgänglighet.

Foto: Sofie Stålhand

De beskriver hur tillgängligheten ska eller kan förbättras fysiskt. Oftast handlar det om att underlätta för människor att ta sig till eller vistas inom ett natur- eller kulturområde. Kustkommunerna är noga med att säkerställa tillgängligheten till sjöar och hav.

Majoriteten av översiktsplanerna innefattar vandringsleder, friluftsanläggningar inom naturområden och tillgänglighet till dessa. Det kan vara i form av grönstråk, bilvägar, kollektivtrafik, cykelvägar och gångvägar. Vad gäller informationsspridning, som oftast föreslås i form av skyltning, är det elva kommuner som tar upp att det ska finnas i anslutning till områden för friluftsliv.

Ofta saknas riktat fokus mot tillgänglighet för olika samhällsgrupper. Istället finns ofta bredare visioner om ett mer tillgängligt samhälle för alla.

När det kommer till tillgänglighet för olika grupper relateras det i de flesta fall till urban miljö. Endast elva kommuner belyser tillgänglighet till naturområden för personer med funktionsvariation och fyra kommuner tar upp tillgänglighet till naturområden för barn. I enstaka fall behandlas andra aspekter som till exempel kön, upplevd trygghet, ålder, småbarnsföräldrar och socioekonomi kopplat till tillgänglighet och natur.

Exempel från Hjo kommun

Hjo kommun talar mycket om tillgänglighet och närhet till grönområden. Tillgänglighetens vinster för invånare belyses och hur detta gynnar hela kommunen. Naturmiljön ska även vara attraktiv för att locka till sig och stimulera människor. Den ska innehålla anläggningar och information av olika slag för att fler ska kunna ta del av naturen. ÖP:n tar också upp utbyggnad av anläggningar för rekreation, båtplatser, toaletter, grillplatser, leder och övernattningsplatser. Information till detta ska tillkomma så att människor kan hänvisas till platser för friluftsliv och rekreation.

Hjo trycker på alla gruppers möjlighet att vistas i natur- och kulturlandskapet. Arbetet med tillgänglighet riktar sig mot fysisk funktionsvariation, men också mot äldre och barn för att stimulera ett aktivt utomhusliv. De lyfter också tillgänglighetsfrågor som handlar om tryggare miljö för exempelvis kvinnor och belyser problematiken med otrygghetens begränsande effekt på bland annat rekreation.

Mål 2 - Starkt engagemang och samverkan för friluftslivet

Friluftorganisationernas personliga engagemang är viktigt för att skapa intresse och möjligheter för de som vill utöva friluftsliv. Det är även viktigt med samverkan för att förebygga intressekonflikter mellan utövare av friluftsliv och markägare samt företag.

Det finns etablerade nätverk för målets syfte, men nätverken måste utvecklas för att bidra till politikens friluftsmål. Föreningarna är viktiga, men engagemanget förändras genom sjunkande medlemsantal och ökade krav på föreningarna.

Mål 2 i länets översiktsplaner

De flesta kommuner berör mål 2 i sina översiktsplaner, men ingen gör det riktigt ingående. Främst tas det upp när det kommer till pågående eller önskad samverkan mellan kommuner. Samverkansfrågorna berör i sin tur främst större områden med höga natur- eller friluftslivsvärden som sträcker sig över kommungränser. Utöver generellt samarbete nämns även mer konkreta åtgärdsförslag som kan göras mellan kommuner. Det gäller i första hand gröna stråk, vägar, leder av olika slag, kustförvaltning och turism. Vid samverkan inom kommuner nämns främst skogsbruk, lantbruk, fiske, folkhälsa

och generell ökad samverkan mellan samtliga berörda aktörer inom kommunen vad gäller friluftslivs- och naturfrågor.

Fjorton av kommunerna har en ambition att stödja friluftslivs- eller fritidsföreningar på något sätt och det framgår ofta önskingar om att deras insats ska fortgå och utvecklas.

Frågor om friluftsliv hos individer förekommer i en begränsad omfattning i översiktsplanerna. De exempel där friluftsliv nämns handlar om en ambition att få invånare att bli insatta i natur och miljö eller en enkät om friluftsliv för att få invånarens åsikt eller önskemål i frågor om friluftsliv.

Foto: Mathilda Freij

Exempel från Vårgårda kommun

I Vårgårda kommuns ÖP belyses invånarens engagemang som en förutsättning för öppna landskap och bevarande av kulturlandskap, som i sin tur är en av förutsättningarna för friluftsliv. De vill också stimulera föreningsutveckling genom att exempelvis bilda föreningsråd, bidra till att öka antalet föreningar, kulturaktiviteter och större arrangemang.

En strategi är att genom god bebyggd miljö bidra till att barn kan bo i närheten av en attraktiv miljö som kan öka förståelse för natur och kulturarv. Översiktsplanen belyser också vikten av kommunsamverkan. Eftersom naturområden inte följer administrativa gränser betonas vikten av samarbete med omgärdande kommuner för att värna, utveckla och förvalta dessa områden.

Mål 3 - Allemansrätten

Allemansrätten är av stor betydelse när det gäller svenska folkets möjlighet att utöva friluftsliv och andra utomhusaktiviteter.

Foto: Jesper Anhede

Befolkningens grundläggande kunskaper är goda, men det behövs förtydliganden av allemansrättens gränser. Tillsynen för att stävja överträdelser som till exempel olaglig terrängkörning, nedskräpning och skadegörelse är svag.

Mål 3 i länets översiktsplaner

Begreppet *allemansrätten* är näst intill obefintligt i kommunernas översiktsplaner i länet. Åtta kommuner nämner begreppet. Tre kommuner vill med insatser skydda eller stärka allemansrätten. En kommun belyser vikten av att människor får ökad kunskap om allemansrättens skyldigheter och rättigheter. Fyra kommuner beskriver snarare vad allemansrätten gör generellt och vad den gör för tillgängligheten.

Exempel från Uddevalla kommun

Väldigt få kommuner har med allemansrätten uttryckligen i sina översiktsplaner, men Uddevalla är en av de kommuner där den nämns:

”Det är en förutsättning för kommunen att man har en varsam planering för att skydda riksintressena, kulturområden, det rörliga friluftslivet och allemansrätten.”

Mål 4 - Tillgång till natur för friluftsliv

En angelägen fråga för den kommunala planeringen är att det finns tillgång till natur för friluftsliv. Friluftslivet ska beaktas i samhällsplaneringen så att dess intressen vägs in i beslut om markanvändning, vilket bidrar till en varierad natur med höga natur- och kulturvärden.

De flesta som utövar friluftsliv gör det nära hemmet i områden som inte är skyddade. Skogslandskapet tenderar att delas in i ett produktionslandskap med låg medelålder och ett skyddat med hög medelålder.

Mål 4 i länets översiktsplaner

Samtliga kommuner berör mer eller mindre tillgången till natur för friluftsliv i sina översiktsplaner. Majoriteten av kommunerna menar att tillgången till naturmiljöer redan är god och att möjligheter och förutsättningar för friluftsliv finns.

I alla översiktsplaner finns en ambition att öka tillgången till friluftsliv genom övergripande visioner om bevarande och hänsynsfull markanvändning. De tar även upp mer konkreta åtgärder riktade mot mindre områden för att säkerställa natur- och kulturmiljöområden direkt eller indirekt till friluftsliv. Det rör sig om att bevara och utveckla natur-, kultur- och friluftsvärden, skärpta exploateringsrestriktioner, bygga med hänsyn, värna opåverkad landskapskaraktär, bilda fiskevårds-områden samt

integrering av blå- och grönstruktur i samhällsplaneringen. Fem av kommunerna anser att de bör förvärva mark för att säkerställa tillgången till natur och friluftsliv. Stora opåverkade tysta områden lyfts av 15 kommuner som värdefulla områden att värna, bevara och utveckla.

Ett planeringsverktyg som hjälper att öka tillgång till natur är särskilda planer och strategier inriktade mot natur och friluftsliv. I 29 översiktsplaner nämns upprättade eller planerade naturvårdsplaner, friluftspaner, naturvårdsprogram, bevarandeplaner, grönstrukturprogram, naturmiljöprogram, grönplaner, fiskevårdsplaner, rekreationsplaner, grönområdesplaner och skogsbruksplaner.

Ju fler människor som bor i en kommun och desto mer bebyggelse, desto mer omfattande behandlar man frågan om tillgång till natur för friluftsliv i översiktsplanen.

Foto: Jesper Anhede

Exempel från Marks kommun

Marks kommun har en översiktsplan från år 1990 och har, vad gäller tillgång till natur, beaktat friluftsliv i hög omfattning. I planen framgår tydligt att bevara naturområden för friluftslivets behov. Dels framgår ett par specifika områden där friluftslivets intressen ska prioriteras, men också mark och vatten generellt. Om natur ska brukas, till exempel genom skogsbruk, bebyggelse eller naturresursutvinning, så ska det ske i samklang med friluftslivet. De föreslår även en utredning av konflikter mellan jordbruk och naturvårdsintressen. I den fortsatta planeringen är närhet till natur viktig och stora relativt opåverkade områden är viktiga att värna. Betydelsen av en naturvårdsplan lyfts fram.

Mål 5 - Attraktiv tätortsnära natur

Det är viktigt för hälsa, delaktighet i naturen och för den biologiska mångfalden att naturen i områden med högt exploateringsstryck bevaras och utvecklas.

En stor del av friluftsutövandet i Sverige sker nära hemmet och för de flesta finns grönområden på gångavstånd. Det finns dock många starka intressekonflikter inom tätortsnära områden för friluftsliv där annan markanvändning prioriteras före. Flera insatser behövs för att säkerställa en positiv utveckling. Allt fler kommuner har tillgång till underlag för att bättra på kvalitén vad gäller tätortsnära natur.

Mål 5 i länets översiktsplaner

44 av kommunerna skriver om målet i översiktsplanerna. Framst handlar det om att värna, bevara och säkerställa naturmiljöområden inom och runtom kommunernas tätorter. I 13 av fallen är det uttalat att tätortsnära natur ska finnas till förmån för just friluftsliv. 12 av kommunerna menar att möjligheterna till att vistas i tätortsnära natur redan är god.

Foto: Jesper Anhede

Fjorton av kommunerna har uttalade ambitioner att ännu mer planera för och utveckla tätortsnära natur. Det ska ske genom generell planering av områdena, men också mer konkreta åtgärder som grönplaner, naturreservatsbildning och ökad skötsel.

Kommuner som har relativt hög befolkningstäthet och relativt liten andel skog beaktar målet i högre grad. Inflyttningskommuner tenderar att planera mer för tätortsnära natur i sina översiktsplaner.

Exempel från Vänersborgs kommun

En av kommunerna som beaktar tätortsnära natur i hög grad är Vänersborgs kommun. Vänersborg har fokus på den goda byggda miljön och menar att staden ska förtätas med hänsyn till grönska och att bostäder, äldreboenden, skolor samt arbetsplatser ska bebyggas med natur och rekreation runt knuten. Mer än en gång belyser planen vikten av att bo attraktivt nära sjö och grönska. De tar även upp skogsbruket och menar på att även den verksamheten ska bedrivas med hänsyn till natur och friluftsliv. Sammanfattningsvis kan det sägas att planen beskriver en önskad exploaterings-process med stort bevarandeintresse av tätortsnära natur. Det presenteras också ett initiativ till en grönplan för just tätortsnära natur.

Mål 6 - Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling

Sveriges landsbygd är viktig för hela landets framtid. Landskapen utanför tätorterna är rika på naturresurser och attraktiva boendemiljöer. Dessutom finns natur- och kulturvärden som uppskattas av både svenskar och utländska besökare.

Mål 6 i länets översiktsplaner

Majoriteten av kommunerna uttrycker i sina översiktsplaner en ambition att verka för landsbygdsutveckling genom friluftsliv och naturturism. Två kommuner föreslår konkreta åtgärder för landsbygdsutveckling med utgångspunkt i värden som natur- och kultur-turism. Strategier som bland annat innefattar EU-finansierade Leader och statligt finansierade LIS presenteras. I övrigt nämner några få kommuner att turism på landsbygden är positivt för att skapa arbetstillfällen och för infra-strukturen.

Även om inte landsbygdsutveckling kopplat till kultur- och naturturism konkret berörs i någon större utsträckning i översiktsplanerna så gör dock kultur- och naturturism som strategiska verksamheter inom besöksnäringen det. Nästan alla av kommunernas översiktsplaner uppmärksammar friluftslivets, natur- och kulturmiljöers potential inom besöksnäringen.

Tillgång och närhet till vattenmiljöområden är något som belyses ofta ur ett turismperspektiv. Dessa är viktiga för att locka människor till exempelvis badplatser och båthamnar vilket främst gäller kustkommuner mot hav samt mot

Vänern och Vättern. Oftast handlar konkreta åtgärdsförslag om anläggningar för turism och friluftsliv.

Frågan om fritidshus är den som oftast dyker upp och är vanlig i översiktsplanerna. Dessa ligger ofta på landsbygden och kusten och anses viktiga för att locka folk till kommunen. En del kommuner uttrycker också en vilja att dessa fritidshus ska kunna permanentas för att få fler åretruntboende till kommunen. Det finns också en del förslag på utökad kapacitet vad gäller uthyrningsstugor och campingar. Få kommuner går in på turism och hållbarhet. Av de som gör det är det endast två kommuner som går in specifikt på att naturturismen ska utvecklas på ett hållbart sätt. De som beaktar hållbar regional tillväxt, naturturism och landsbygdsutveckling i högre grad är kommuner som har ett lägre invånarantal. Samtliga kommuner som har en negativ befolkningsutveckling beaktar i någon mån hållbar regional tillväxt, naturturism och landsbygdsutveckling.

Foto: Jesper Anhede

Exempel från Bengtsfors kommun

Bengtsfors kommun har en relativt optimistisk framtidsvision gällande landsbygden. Ett konkret mål har satts om att landsbygden till år 2030 ska innehålla stärkt infrastruktur och attraktiva boendemiljöer för såväl gamla som för unga. Detta ska bli verklighet genom bland annat turism. Näringslivet ska ha del i den här utvecklingen och ska bidra till en kraftig ökning av turismen. Exempel på konkreta åtgärdsförslag riktar sig mot jord- och skogsbruksföretag som kan kompletteras med andra turismverksamheter. Genom att satsa på fler turismanläggningar på landsbygden kan det innebära en ökad omsättning i kommunen och fler skapade arbetstillfällen. I längden kommer det innebära ökade möjligheter att leva och bo på landsbygden. Samtidigt belyser de problematiken med att områden av riksintresse för naturvård, kulturmiljövård och friluftsliv i stor utsträckning sammanfaller med viktiga områden för besöksnäringen. I översiktsplanen talas om ett aktivt landsbygdsboende med bruksverksamheter, naturvård och bevarande av natur samt vikten av strategiska placeringar av anläggningar för att stödja turismens utveckling med minsta påverkan på naturvärdena.

Mål 7 - Skyddade områden som resurs för friluftslivet

Naturvårdsplaneringens främsta syfte är att skydda naturområden och i längden kan områden som syftar till att skydda natur- och kulturvärden ha stor betydelse för friluftsliv. Skyddsområden kan också bildas med syfte att direkt tillgodosätta behovet av områden för friluftsliv, vilket inte sker i samma utsträckning.

De skyddade områdena för friluftsliv ökar och uppdateras. Idag har hälften av de skyddade områdena friluftsliv i sitt syfte. Förvaltningen av nationalparker gör de attraktiva och uppskattade av besökarna. Att styra friluftslivet i ett naturområde, till exempel att tillgängliggöra besökare vissa delar (zoner) kan vara ett effektivt sätt att hantera konflikter i översiktsplaner. Dock saknas zoner som planeringsverktyg för friluftsliv vilket gör att metoden inte tillämpas metodiskt av län och kommuner. Det behövs fler undersökningar för att kartlägga besökarens upplevelser för att kunna tillämpa zoner ytterligare.

Mål 7 i länets översiktsplaner

Samtliga översiktsplaner ser skyddade områden som resurs till friluftslivet direkt eller indirekt. Antingen skyddas områden direkt med syftet att främja friluftslivet eller så skyddas områden indirekt för att bevara eller utveckla natur- och kulturområden som i sin tur skapar goda förutsättningar för friluftsliv.

Exempel från Alingsås kommun

Planerna beaktar dock sällan aspekten särskilt ingående. Men en kommun som gör det i översiktsplanen i större utsträckning än andra kommuner är Alingsås. I planen lyfter kommunen flera exempel av befintliga skyddsområden och andra områden för att värna natur och friluftsliv. Dels nämner de riksintressen för att värna natur, kultur och friluftsliv samt naturreservat. Men främst belyser de vikten av att utöka antalet områden och arealer för natur- eller kulturresevat. Rent konkreta förslag för naturreservat finns i texten, men också allmänna visioner om sådan utveckling. För kommunen är det viktigt att grönområden säkerställs för framtiden och att det är positivt för alla kommuninvånare. Det ger nämligen förutsättningar för att skapa goda levnadsvanor med rika möjligheter till friluftsliv i olika former. Därför kan fler natur- och friluftsområden i kommunen komma att behöva skyddas på sikt.

Endast tio kommuner har uttryckt ambitioner att skydda områden med direkt syfte för friluftsliv. I övrigt handlar det mycket om att skydda naturmiljöområden och i vissa fall kulturmiljöområden.

Foto: Amelie Wintzell

36 av kommunerna nämner att de har områden som täcks av riksintresse för friluftsliv. Ännu vanligare är riksintresse för natur och kultur. När det kommer till naturreservat är det också något som oftast finns beskrivet som existerande områden i kommunerna, medan elva av kommunerna visar på vilja att utöka reservatsområden i sina översiktsplaner. Åtta av kommunerna betonar också vikten av förvaltnings- och skötselperspektiv i planeringen av skyddsområden.

Mål 8 - Ett rikt friluftsliv i skolan

Skolan ska sträva efter att erbjuda daglig fysisk aktivitet. Häls- och livsstilsfrågor är något som tillsammans med intellektuella, praktiska och estetiska ska uppmärksammas. Skola och förskola är viktiga plattformar för att locka till friluftsliv och naturupp-levelser för att ge eleverna goda vanor i framtiden.

I skolornas styrdokument finns ett starkt stöd för friluftsliv men det finns ingen befintlig nationell uppföljning av skolans friluftsliv.

Här är de ideella organisationerna viktiga och de bidrar till utbildning av lärare och aktiviteter.

Mål 8 i länets översiktsplaner

Endast 15 av översiktsplanerna berör friluftsliv i skolan i liten utsträckning, och då i väldigt liten utsträckning. Sju av kommunerna uttrycker vikten av skolskogar och har som ambition att bevara eller utveckla dessa. Lika många kommuner talar också om utomhus- och

naturmiljö samt miljöfrågor i pedagogiskt syfte.

I åtta av översiktsplanerna lyfts säkerställande av naturområden intill eller i närheten av skolor som gör att det blir lättare att vistas i grönområden.

Foto: Sofie Stålhand

Exempel från Tidaholms kommun

I Tidaholm lyfts naturens betydelse som klassrum och backas upp med exempel från forskning. I översiktsplanen betonas exempel där vissa skolor har en naturinriktning och att det i varje utbildningsområde finns tillgång till skolskogar för barn i grundskolan. Det blickas också framåt i översiktsplanen. Till exempel ska skolgårdar vid nyanläggning innehålla gröna ytor och fruktträd som planteras tillsammans med elever.

Mål 9 - Friluftsliv för god hälsa

Friluftsliv är en viktig faktor för att förbättra folkhälsan. Det gäller fysisk aktivitet likväl som avkoppling. På så vis kan friluftsliv vara sjukdomsförebyggande och därmed av ekonomiskt intresse. Fysisk, psykisk och social stimulans kan spara pengar på slutenvård, öppenvård och mediciner.

Friluftslivet, och därmed folkhälsa, varierar mellan befolkningsgrupper. Därför måste hela befolkningen inkluderas i kunskapen om friluftsliv samtidigt som skillnaderna mellan olika grupper måste utjämnas.

Mål 9 i länets översiktsplaner

Friluftsliv för god hälsa behandlas i 38 av kommunernas översiktsplaner, men sällan särskilt ingående. Främst handlar

det om att säkerställa naturområden för att stimulera till fysisk aktivitet och underlätta tillgängligheten till dessa områden. I de flesta fall rör det naturområden generellt, men i vissa fall talas det specifikt om att värna tätortsnära natur för detta syfte eller utöka gång- och cykelvägar av olika slag. I ett fåtal av översiktsplanerna nämns opåverkade och tysta områden som viktiga för den mentala hälsan och inte bara naturområden för fysisk aktivitet. Sexton av kommunerna talar generellt om det positiva som natur och friluftsliv innebär för mental och fysisk hälsa och vid två tillfällen nämns detta specifikt i samband med grön rehab och sparade sjukvårdskostnader. I fyra av kommunerna finns redan goda naturmiljöförutsättningar för god hälsa enligt översiktsplanerna.

Foto: Jesper Anhede

Exempel från Hjo kommun

I planen betonas friluftsliv och betydelsen det har för hälsa. Inom samhällsplaneringen är tillgång och tillgänglighet ett måste för utveckling av vardagsmotionen. Det gäller såväl konkret fysisk planering genom anläggning av gång- och cykelvägar som för fysisk aktivitet. I planen framgår också en mjukare form av planering med mer fokus på grupper med särskilda behov. Där uppmärksammas det höga ohälsotal som finns hos kommunens barn och unga samt kvinnor. Det gäller att planera friluftslivet för alla grupper i samhället. Hjo kommun hänvisar till forskning och menar att god tillgång till anläggningar för rekreation, lekplatser, parker och andra grönytor ökar mängden fysisk aktivitet hos både yngre och äldre barn. Kombinationen fysisk aktivitet och naturupplevelser har stor potential för framtida förebyggande och behandlade arbete när det gäller att främja mental hälsa och på så vis kan ohälsotalet minska. I översiktsplanen tar kommunen även upp det faktum att den här formen av planering i längden innebär lägre sjukvårdskostnader för samhället.

Mål 10 - God kunskap om friluftslivet

Friluftslivet är ett relativt outforskat ämne. Därmed finns ett behov av ökad kunskapsproduktion; att samla in ny empiri, analysera och presentera, men också att göra tidigare kunskap lättillgänglig och jämförbar över tid.

Inte förrän under forsknings-programmet *Friluftsliv i förändring* har ett sammanhållet nätverk av friluftsforskare etablerats. Även om det programmet stimulerat till fortsatt forskning kvarstår fortfarande ett relativt fragmenterat forskningsfält. Andra forskningsprojekt har avslutats eller saknar finansiering. En del görs dock fortfarande. Till exempel arbetar Jordbruksverket med att belysa socioekonomiska värden som är kopplat till fritidsfiske och fisketurism, Folkhälsomyndigheten arbetar med friluftslivets betydelse för folkhälsan. Boverket kopplar ofta ihop friluftsliv och fysisk aktivitet i samband med fysisk planering.

Mål 10 i länets översiktsplaner

Kunskap om friluftsliv berörs i princip bara i två översiktsplaner i länet. Hos båda kommunerna talas det om betydelsen av statistiska underlag vad gäller människans användande av naturen och fördjupade undersökningar.

De kommuner som tydligt tar upp något som rör kunskap om friluftsliv är Bengtsfors kommun och Göteborg Stad. Göteborg förespråkar en sammanhållen och övergripande syn på natur- och kulturvärden med stöd av aktuellt underlagsmaterial, fördjupade undersökningar, analys över brister och prioritering samt konstruktiv dialog och samarbete.

Vidare menar de båda kommunerna att en förutsättning för att natur-, friluftslivs- och landskapsbildsvärden ska kunna utvecklas, synliggöras och stärka kommunen, är att kunskaperna om och prioriteringen av biologisk mångfald och övriga värden förbättras och tas tillvara.

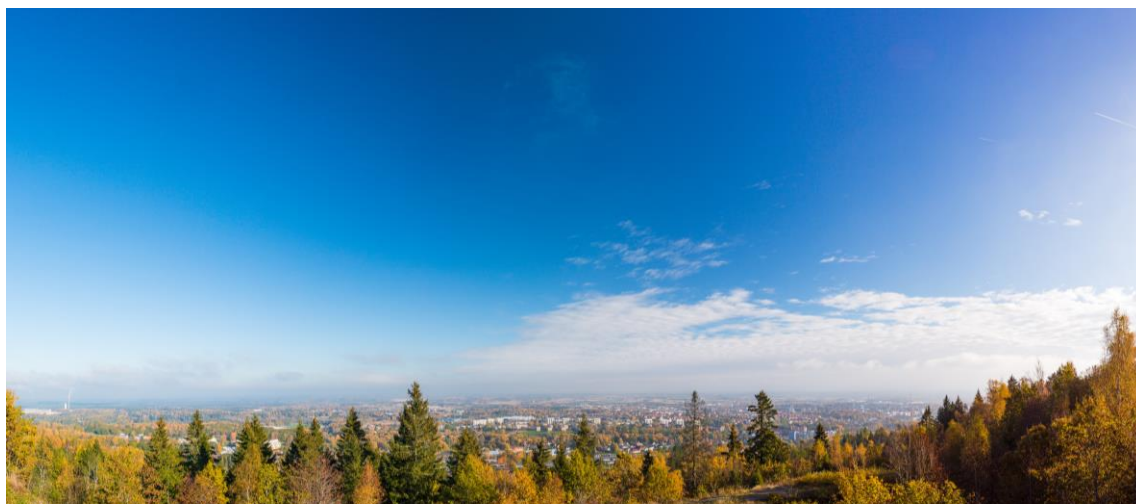

Foto: Jesper Anhede

Övriga plandokument

En majoritet av länets kommuner behandlar friluftsliv, kulturmiljö och naturmiljö i andra dokument än översiktsplanerna. De dokumenten är i det här fallet fördjupade översiktsplaner, naturvårdsplaner, grönstrategier, grönplaner och friluftspaner.

Fördjupade översiktsplaner

Naturområden är viktiga att värna, bevara och utveckla. Det skrivs inte lika mycket om konkret skydd av dessa områden som det gör i de kommunövergripande översiktsplanerna och begrepp kring tätortsnära natur är något som inte förekommer lika frekvent. Att utveckla infrastrukturen kring gång- och cykelvägar för att öka tillgängligheten till natur- och kulturområden är något som ofta beskrivs som konkreta åtgärder i de fördjupade översiktsplanerna.

Naturvårdsprogram, naturvårdsplaner och grönstrategier

I naturvårdsprogrammen och naturvårdsplanerna handlar det mycket om att värna, bevara och utveckla naturområden. Till skillnad från de fördjupade översiktsplanerna, talas det i viss mån om konkreta skyddsåtgärder. Här talas det också mycket om tillgänglighet och tillgång. Det är mer fokus på tätortsnära natur i dessa dokument och friluftsliv samt hälsa som begrepp förekommer betydligt mer. Naturturismen får mindre utrymme jämfört med översiktsplaner generellt. Fyra dokument som studerats behandlar grönstrategi och grönplanering. I dessa är friluftsmålen som handlar om tillgänglighet och hälsa som betonas mest av de tio målen.

Friluftspaner

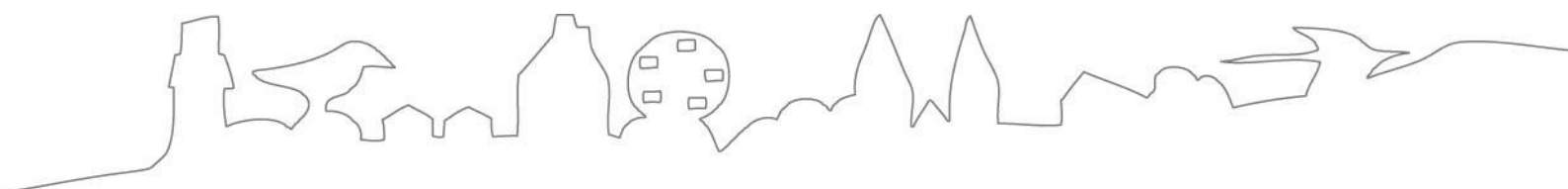
Två dokument som behandlar just friluftsliv har studerats. Det första exemplet är Trollhättans kommun vars friluftspan har ett uttalat syfte att ligga till grund för framtida översiktsplanering, till skillnad från den mer fysiska planeringen ingår här bland annat tillgänglighetsanpassningar. Det talas i högre utsträckning om friluftslivaktiviteter och inte bara friluftsliv som homogen aktivitet, något som inte berörs i någon annan plan. Det andra exemplet är Falköpings kommuns friluftspan som har ett uttalat syfte att värna friluftslivets intressen i översiktsplanen. I den här planen har de tio friluftsmålen tagits i beaktning och dessutom har kommunen satt tio egna kommunala friluftsmål följt av en mängd platsbaserade konkreta åtgärdsförslag.

Slutsats

I och med att det saknas både bredd vad gäller friluftsliv i översiktsplanerna och utökningstrend av detsamma kan friluftsmålen fungera som verktyg för att stärka fysisk planering för att kunna inkludera fler människor i friluftslivet. Dock krävs det ytterligare ansträngningar att arbeta in dessa i planprocessen då målen inte tyckts tagits i beaktning i någon av de översiktsplaner som antagits efter det att målen formulerats.

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN